

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI

OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIMI VAZIRLIGI

JIZZAX DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

Jizzax davlat pedagogika universiteti
rektori — Sh.S. Sharipov
2022 yil 11 oy 17 kuni

GEOGRAFIYA TARIXI
(2 -kurs)

FANINING O'QUV DASTURI

Bilim sohasi: 100 000 – Ta'lim

Ta'lim sohasi: 110 000 – Ta'lim

Ta'lim yo'nalishi: 60111000 -Geografiya va iqtisodiy bilim asoslari

JIZZAX-2022

Fanning modul kodi TFGT3.06	O'quv yili 2022-2023	Semestr 3	ECST- Kreditlar 4
Fan/modul turi Tanlov fan	Ta'lim tili o'zbek		Haftadagi dars soatlari 4
1. Fanning nomi GEOGRAFIYA TARIXI	Auditoriya mashg'ulotlari (soat) Ma'ruza 26 soat Amaliy 34 soat	Mustaqil ta'lim (soat) 60	Jami yuklama (soat) 120
2.	<p>I. Fanning mazmuni– Mazkur fan tabiiy, iqtisodiy va ijtimoiy geografyaning rivojlanish bosqichlari, taraqqiyot tarixi, ularning rivojlanishiga hissa qo'shgan tadqiqotchilarning sayyohlar va olimlarning ilmiy merosi, yaratgan asarlari, geografiya fanida tutgan o'rni, hududlar va mintaqalarning kashf etilishi va o'rganilishi, geografik kashfiyotlar davrlari, geografyaning fan sohalari bo'yicha yaratilgan nazariyalar va g'oyalar kabi masalalarni qamrab oladi.</p> <p>Fanning o'qitilishidan maqsadi – bakalavriyat bosqichi talabalarini tabiat va jamiyat qonunlari, ularda kechadigan jarayonlarni o'rganuvchi geografiya fanining rivojlanish bosqichlari, geografik kashfiyotlar va tadqiqotlar, fanning rivojlanishiga hissa qo'shgan mashhur sayyoh va olimlarning ilmiy merosi, ularning fan tarixida tutgan o'rni va ahamiyati bilan tanishtiradi.</p> <p>Fanning asosiy vazifasi – geografiya fani tarixi haqida talabalarga yangi zamonaviy axborotlashgandavrida har taraflama chuqur bilim berish bilan ona yurtimizni sevil, ardoqlash, uni ko'z qorachig'idek asrash, milliy qadriyatlarimizni e'zozlash va ulug'lash, Vatanga siddiqildan xizmat qilish ruhida tarbiyalashdir.</p> <p>II. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari)</p> <p>1-mavzu. Geografiyaning metodologik asoslari. Fanlar tizimi va unda geografyaning o'rni. Geografik fanlar tizimi. Geografiyada fanlararo tadqiqotlar, ilmiy yo'nalishlar va ilmiy maktablar(2-Soat).</p> <p>Geografiya nazariyasining shakllanishida dialektik materializmning umumnazariy asos ekanligi. Tabiat va jamiyat o'rtasidagi dialektik aloqadorlik. Geografiyaning nazariy asoslari – tasavvurlar, g'oyalar, konsepsiyalar, muammolar, geografik qonun va qonuniyatlar. Geografik tadqiqotlar, ularning fundamental va amaliyigi. Geografiya o'rganish obyektining tabaqalanganligi va unga bog'liq holda fanning tabaqalanishi. Fandagi differentsiya va integratsiya masalalari. Geografiyaning bir butunligi muammosi. Geografiyada ekologizatsiyalashuv, gumanizatsiyalashuv. Fanlararo tadqiqotlar va oraliq kompleks fanlarning shakllanishi. Ilmiy yo'nalishlar va ilmiy maktablar.</p> <p>2-mavzu. Antik davr geografiyasi. O'rta asrlar geografiyasi (2-Soat).</p> <p>Eramizdan avvalgi IV ming yilliklarda Sharqning dastlabki davlatlarida</p>		

(Misr, Mesopotamiya, Bobil, Shimoliy Hindiston, Xitoy) fan va geografik bilimlarning shakllanishi. Antik davrda Finikiya va Yunonistonda geografik bilimlarning rivojlanishi, mamlakatshunoslik va kartografik bilimlarning taraqqiyoti. Quldorlik Rimi geografiyasi, mamlakatshunoslik. O'rtasrlar Sharq geografiyasi. O'rtasrlar Yevropasi geografiyasi. Antik davrdagi geografik kashfiyotlar, tabiiy sharoit, ijtimoiy-iqtisodiy hayot.

3-mavzu. XIV-XV asrlarda yevropalik sayyohlarning Osiyo bo'ylab sayohati. Rossiya Yevropa qismida, Sibirda va Markaziy Osiyodagi geografik kashfiyotlar(2-Soat). Marko Polo va uning geografik kashfiyotlari. XIV asrlarda Osiyoda katolik missionerlari. XV asrda G'arbiy yevropaliklarning Osiyo bo'ylab sayohati. Afanasiy Nikitinning "Uch dengiz osha sayohat"i. Amur havzasining ruslar tomonidan tadqiq etilishi. Kamchatkaning kashf etilishi. Vitus Bering va uning ekspeditsiyasi.

4-mavzu. Buyuk geografik kashfiyotlar arafasida ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot. Buyuk geografik kashfiyotlar davrida geografik g'oyalar, ijtimoiy iqtisodiy hayotning rivojlanishi(2-soat).

Yer haqidagi fanlar doirasida egallangan bilimlar. Buyuk geografik kashfiyotlar davriga zamin tayyorlagan asosiy voqea va omillar. Afrika, Amerika, Avstraliya geografik kashfiyotlar. Buyukgeografik kashfiyotlar va ushbu davr bilan bog'liq turli ilmiy g'oyalar va gipotezalar, dastlabki ijtimoiy iqtisodiy hayotning shakllanishi va rivojlanishi bilan bog'liq masalalar. Afrika ichki rayonlaridagi geografik kashfiyotlar. Amerika va Avstraliyadagi geografik kashfiyotlar va tadqiqotlarning ilmiy va amaliy ahamiyati.

5-mavzu. Osiyo qit'asi va Afrika materigi ichki hududlarining tekshirish tarixi(2-Soat).

Xorijiy Osiyo va Afrikadagi geografik kashfiyotlar.Portugallar tomonidan Yevropadan Hindistonga dengiz yo'lini kashf etilishi. Yevropaliklar tomonidan Amerikani kashf etilishi va mustamlaka etilishi. Yevropadan Osiyoga Shimoli-g'arbiy va Shimoli-Sharqiy dengiz yo'llarni izlanishi. Rus sayyohlari va Sibirming mustamlaka qilinishi. Portugallar tomonidan G'arbiy Afrikaning ochilishi va qullar savdosi.Janubiy va Ekvatorial Afrikaning ichki hududlarining tadqiq etilishi. Nil daryosi havzasining geografik o'rganilishi. Gvineya va Janubiy Afrikaning ochilishi va portugaliyaliklarning Hindistonga yo'l topishi.

6-mavzu.Buyuk geografik kashfiyotlar davri: Shimoliy Amerikaning ichki o'lkalarini o'rganilishi. Janubiy Amerikaning ichki o'lkalarining o'rganilishi(2-Soat).

Xristofor Kolumb va Amerigo Vespuhchining sayohatlari. Vasko da Gama va Hindistonga dengiz yo'lining ochilishi. Fernando Magellanning dunyo aylana sayohati. F.Magellanning birinchi dunyo aylana sayohati va "Janubiy materikning" izlanishi.Amerikaning ichki o'lkalaridagi geografik kashfiyotlar. Kordilyera tog'larining o'rganilishi. Kanada-Arttika havzasi va Grenlandiya orolining o'rganilishi. Alyaskaning tadqiq etilishi. And tog'lari, Amazonka havzasi, Braziliya va Gviana yasitog'liklari ichki hududlari, Patagoniyaning

o'rganilishi.

7-mavzu. Avstraliya, Okeaniya va Yangi Zelandiyaning tadqiq etilishi. Antarktikadagi geografik kashfiyotlar. Janubiy materikning kashf etilishi(2-Soat). J.Kukning dunyo bo'ylab sayohati. M.Maklayning tadqiqotlari. Antarktidaning o'rganilishida XGY Xalqaro hamkorlik. Antarktikadagi sayyohlarning kashfiyotlari va ularning ahamiyati. F.F.Bellingsgauzen va M.P.Lazarev, R.Amundsen, R.Skotning sayohatlari.

8-mavzu. Dunyo okeani qismlarining tadqiq etilishi. Tinch okeandagi geografik kashfiyotlar. Atlantika okeandagi geografik kashfiyotlar. Hind okeandagi geografik kashfiyotlar(2-Soat).

Tinch okeanning kashf etilishida sayyohlarning ilmiy izlanishlari va ularning ahamiyati. Tinch okeandagi geografik kashfiyotlar.XVIII asr oxirida Tinch okeandagi chet elliklar sayohati.Atlantika okeanining kashf etilishida sayyohlarning ilmiy izlanishlari va ularning ahamiyati. Atlantika okeandagi geografik kashfiyotlar.Buyuk geografik kashfiyotlarda okeanda suzishning ahamiyati.

9-mavzu. Dunyo okeani qismlarining tadqiq etilishi. Hind okeandagi geografik kashfiyotlar. Shimoliy Muz okeani vaArktika o'lkasidagi geografik kashfiyotlar(2-Soat). Hind okeanining kashf etilishida sayyohlarning ilmiy izlanishlari va ularning ahamiyati. Hind okeandagi geografik kashfiyotlar.Okeanosti relyefining o'rganilishi. Shimoliy Muz okeanining kashf etilishida sayyohlarning ilmiy izlanishlari va ularning ahamiyati. Shimoliy Muz okeani va Arktika havzasida olib borilgan tadqiqotlarda sayyohlarning kashfiyotlari va ularning ahamiyati.

10-mavzu. O'rtasriy Osiyodagi geografik kashfiyotlarning to'planishi va ularning bugungi kundagi ahamiyati.O'rtasriy Osiyo o'lkasining Rossiya mustamlakasi va Mustaqillik yillarida o'rganilishi(2-Soat).

O'rtasriy Osiyo o'lkasi hududining antik davrda o'rganilishi. O'rtasriy Osiyoning arab, xitoy, rus va mahalliy sayyohlar tomonidan o'rganilishi. O'ltasriy hududining Mo'g'ullar istilosidagi davri, Temuriylar davrida, Rossiya mustamlakasi va Mustaqillik yillarida o'rganilishi.Rus tadqiqotchilarining Tyanshan, Pomir-Oloy tog' tizimlari, Qizilqum, Qoraqum cho'llari, Orobo'yi hududlari, Qozog'iston hududlarini geografik o'rganishi.

11-mavzu. O'zbekiston hududi tabiatining geografik o'rganilishi. O'zbekistonda olib borilgan iqtisodiy va ijtimoiy geografik tadqiqotlar(2-Soat).

O'zbekistonning tabiiy geografik rayonlari doirasida olib borilgan tadqiqotlar.Landshaft-ekologik, agroiqlimiy, gidrografik, gidrologik, tuproq-biografik tadqiqotlar.Aholishunoslik, demografiya, aholi punktlari, sanoat, transport, qishloq xo'jaligi, ijtimoiy sohalar, turizm va rekreatsiya geografiyasida olib borilgan tadqiqotlar.

12-mavzu.O'zbekistonda geografiya fanlari va geografiya ta'limining rivojlanishi(2-Soat).

XX asrda O'zbekistonda geografiya ilmiy maktablarining yuzaga kelishi. O'rta Osiyoning geografik tekshirilishida FA ning institutlari va O'rta Osiyo Davlat universiteti (hozirgi O'zMU), O'zbekistonda geografiya jamiyatining faoliyati. XXI asrda O'zbekistonda geografiya fani rivojlanishi.

13-mavzu. Jahon geografiyasi rivojlanishining xarakterli xususiyatlari (2-Soat). Tarmoqlararo tabiiy geografik tadqiqotlar. Xorijiy tabiiy ilmiy geografik maktablar. Xorijiy umumilimiy geografik maktablar. Xorijiy geografik landshaft konsepsiyalari. Xorijiy geografiyada xorologik konsepsiya. Sobiq Ittifoq davrida tabiiy va iqtisodiy geografiyasining rivojlanish tarixi. Tabiiy va iqtisodiy-ijtimoiy geografiyada vujudga kelgan ilmiy maktablar.

III. Amaliy mashg'ulotlarni tashkil etish bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Fan bo'yicha rejalashtirilgan amaliy mashg'ulotlar davomida nazariy bilimlar mustahkamlanadi. Amaliy mashg'ulotlarda asosiy e'tiborni geografik o'rganishga qaratish lozim. Ma'lum sabablarga ko'ra ma'rufa kirmagan va murakkab bo'lgan tushunchalarni amaliy mashg'ulotlarda ko'rib o'tish, kartani o'qish, tushinish va yozuvsiz karta bilan ishlash yo'llarini amaliy mashg'ulotlarda ko'rib o'tish maqsadga muvofiq. Amaliy mashg'ulotlarni o'tkazishda quyidagi didaktik tamoyillarga amal qilinadi:

- amaliy mashg'ulotlarning maqsadini aniq belgilab olish;
- o'qituvchining innovatsion pedagogik faoliyati bo'yicha bilimlarini chuqurlashtirish imkoniyatlari talabalarida qiziqish uyg'otish;
- talabalarida natijani mustaqil ravishda qo'lga kiritish imkoniyatini ta'minlash;
- talabani nazariy-metodik jihatdan tayyorlash;
- amaliy mashg'ulotlarda nafaqat aniq mavzu bo'yicha bilimlarni yakunlash, balki talabalarni tarbiyalash manbavi hamdir.

Amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi: ushbu kursdan amaliy mashg'ulotlar talabalarining nazariy bilimlarini mustahkamlashga qaratilgan bo'lib, unda talabalar geofizik jarayonlarni o'rganish, ularni tahlil qilish, jadvallar to'ldirish, geofizik jarayonlar ustida tajribalar o'tkazish, turli o'lchash asboblari bilan ishlash, tabiat hodisalarini kuzatish, biror hududning tabiiy sharoitini baholash kabi vazifalarni bajaradilar va shunga muvofiq baholanadilar.

Amaliy mashg'ulotlarning taxminiy tavsiya etiladigan mavzulari:
Geografiyaning metodologik asoslari. Fanlar tizimi va unda geografiyaning o'rni. Geografik fanlar tizimi. Geografiyada fanlararo tadqiqotlar, ilmiy yo'nalishlar va ilmiy maktablar.

Antik davr geografiyasi. O'rta asrlar geografiyasi.

XIV-XV asrlarda yevropalik sayyohlarning Osiyo bo'ylab sayohati.

Rossiya Yevropa qismida, Sibirda va Markaziy Osiyodagi geografik kashfiyot va tadqiqotlar.

Buyuk geografik kashfiyotlar arafasida ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot.

Buyuk geografik kashfiyotlar davrida geografik g'oyalarni, ijtimoiy iqtisodiy hayotning rivojlanishi.

Afrika materigi ichki hududlarining tekshirilish tarixi.
Buyuk geografik kashfiyotlar davri: Yangi Dunyoning ochilishi
Shimoliy Amerikaning ichki o'lkalarni o'rganilishi.

Janubiy Amerikaning ichki o'lkalarni o'rganilishi.

Avstraliya, Okeaniya va Yangi Zelandiyaning tadqiq etilishi.

Antarktikadagi geografik kashfiyotlar. Janubiy materikning kashf etilishi.

Tinch okeandagi geografik kashfiyotlar.

Atlantika okeandagi geografik kashfiyotlar.

Hind okeandagi geografik kashfiyotlar.

Shimoliy Muz okeani va Arktika o'lkasidagi geografik kashfiyotlar.

O'rta Osiyodagi geografik kashfiyotlarning to'planishi va ularning bugungi kundagi ahamiyati.

O'rta Osiyo o'lkasining Rossiya mustamlakasi va Mustaqillik yillarida o'rganilishi.

O'zbekiston hududi tabiatining geografik o'rganilishi.

O'zbekistonda olib borilgan iqtisodiy va ijtimoiy geografik tadqiqotlar.

O'zbekistonda geografiya fanlari va geografiya ta'limining rivojlanishi.

Jahon geografiyasi rivojlanishining xarakterli xususiyatlari.

Jahon geografiyasida vujudga kelgan nazariyalar va ta'limotlar.

Izoh: Fan uchun ishchi dastur tuzish jarayonida mazkur mavzular ro'yxatidan amaliy mashg'ulotlar uchun ajratilgan soat hajmiga mos holda mavzular tanlab olinadi.

Amaliy mashg'ulotlarni tashkil etish bo'yicha kafedra professor-o'qituvchilari tomonidan uslubiy ko'rsatma va tavsiyalar ishlab chiqiladi. Unda talabalar asosiy ma'rufa mavzulari bo'yicha olgan bilim va ko'nikmalarini amaliy ishlar bajarish orqali yanada boyitadilar. Shuningdek, darslik va o'quv qo'llanmalar asosida talabalar bilimlarini mustahkamlashga erishish, tarqatma materiallardan foydalanish, mavzular bo'yicha ko'rganmali qurollar tayyorlash va boshqalar tavsiya etiladi.

Amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

2-kurs IV semestri uchun

Mavzu. Geografiyaning metodologik asoslari. Fanlar tizimi va unda geografiyaning o'rni. Geografik fanlar tizimi. Geografiyada fanlararo tadqiqotlar, ilmiy yo'nalishlar va ilmiy maktablar (2 soat).

Reja

1. Geografiya nazariyasining shakllanishida dialektik materializmning umumnazariy asos ekanligi. Tabiat va jamiyat o'rtasidagi dialektik aloqadorlik.

2. Geografiyaning nazariy asoslari – tasavvurlar, g'oyalarni, konsepsiyalar, muammolar, geografik qonun va qonuniyatlar. Geografik tadqiqotlar, ularning fundamental va amaliyligi.

3. Geografiya o'rganish obyektining tabaqalanganligi va unga bog'liq holda fanning tabaqalanishi. Fandagi differentsiatsiya va integratsiya masalalari.

4. Geografiyaning bir butunligi muammosi. Geografiyada ekologizatsiyalashuv, gumanizatsiyalashuv. Fanlararo tadqiqotlar va oraliq

kompleks fanlarning shakllanishi. Ilmiy yo'nalishlar va ilmiy maktablar.

Mavzu. Antik davr geografiyasi. O'rtta asrlar geografiyasi (2 soat).

Reja

1. Eramizdan avvalgi IV ming yilliklarda Sharqning dastlabki davlatlarida (Misr, Mesopotamiya, Bobil, Shimoliy Hindiston, Xitoy) fan va geografik bilimlarning shakllanishi.
2. Antik davrda Finikiya va Yunonistonda geografik bilimlarning rivojlanishi, mamlakatshunoslik va kartografik bilimlarning taraqqiyoti.
3. Quldorlik Rimi geografiyasi, mamlakatshunoslik. O'rtta asrlar Sharq geografiyasi.
4. O'rtta asrlar Yevropasi geografiyasi.
5. Antik davrdagi geografik kashfiyotlar, tabiiy sharoit, ijtimoiy-iqtisodiy hayot.

Mavzu. XIV-XV asrlarda yevropalik sayyohlarning Osiyo bo'ylab sayohati (2 soat).

Reja

1. Marko Polo va uning geografik kashfiyotlari.
2. XIV asrlarda Osiyoda katolik missionerlari.
3. XV asrda G'arbiy yevropaliklarning Osiyo bo'ylab sayohati.
4. Afanasiy Nikitinning "Uch dengiz osha sayohat"i.

Mavzu. Rossiya Yevropa qismida, Sibirda va Markaziy Osiyodagi geografik kashfiyot va tadqiqotlar (2 soat).

Reja

1. Amur havzasining ruslar tomonidan tadqiq etilishi.
2. Kamchatkaning kashf etilishi.
3. Vitus Bering va uning ekspeditsiyasi.
4. Rus sayyohlari va Sibirning mustamlaka qilinishi.

Mavzu. Buyuk geografik kashfiyotlar arafasida ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot. Buyuk geografik kashfiyotlar davrida geografik g'oyalari, ijtimoiy iqtisodiy hayotning rivojlanishi (2 soat).

Reja

1. Yer haqidagi fanlar doirasida egallangan bilimlar. Buyuk geografik kashfiyotlar davriga zamin tayyorlagan asosiy voqea va omillar.
2. Buyuk geografik kashfiyotlar va ushbu davr bilan bog'liq turli ilmiy g'oyalari va gipotezalar, dastlabki ijtimoiy iqtisodiy hayotning shakllanishi va rivojlanishi bilan bog'liq masalalar.
3. Yevropadan Osiyoga Shimoli-g'arbiy va Shimoli-Sharqiy dengiz yo'llarni izlanishi.
4. Afrika ichki rayonlaridagi geografik kashfiyotlar. Amerika va

Avstraliyadagi geografik kashfiyotlar va tadqiqotlarning ilmiy va amaliy ahamiyati.

5. Amerikaning ichki o'lkalaridagi geografik kashfiyotlar. Xorijiy Osiyo va Afrikadagi geografik kashfiyotlar.

Mavzu. Afrika materigi ichki hududlarining tekshirilish tarixi (2 soat).

Reja

1. Portugallar tomonidan G'arbiy Afrikaning ochilishi va qullar savdosi.
2. Janubiy va Ekvatorial Afrikaning ichki hududlarining tadqiq etilishi.
3. Nil daryosi havzasining geografik o'rganilishi.
4. Gvineya va Janubiy Afrikaning ochilishi va portugaliyaliklarning Hindistonga yo'l topishi.
5. Portugallar tomonidan Yevropadan Hindistonga dengiz yo'lini kashf etilishi. Vasko da Gama va Hindistonga dengiz yo'lining ochilishi.

Mavzu. Shimoliy Amerikaning ichki o'lkalarini o'rganilishi (2 soat).

Reja

1. Kordilyera tog'larining o'rganilishi.
2. Kanada-Arktika havzasi va Grenlandiya orolining o'rganilishi.
3. Alyaskaning tadqiq etilishi.
4. Xristofor Kolumb sayohatlari.
5. Yevropaliklar tomonidan Amerikaning kashf etilishi va mustamlaka etilishi.

Mavzu. Janubiy Amerikaning ichki o'lkalarining o'rganilishi (2 soat).

Reja

1. And tog'lari, Amazonka havzasining o'rganilishi.
2. Braziliya va Gviana yassitog'liklarining o'rganilishi.
3. Materik ichki hududlari, Patagoniyaning o'rganilishi.
4. Amerigo Vespuchchining sayohatlari. A. Gumboldt va Bonplan sayohatlari

Mavzu. Avstraliya, Okeaniya va Yangi Zelandiyaning tadqiq etilishi (2 soat).

Reja

1. Avstraliyaning kashf etilishi. A. Tasman va V. Yanszon sayohatlari
2. J. Kukning dunyo bo'ylab sayohati.
3. M. Maklayning tadqiqotlari.
4. Fernando Magellanning birinchi dunyo aylana sayohati va "Janubiy materikning" izlanishi.

Mavzu. Antarktikadagi geografik kashfiyotlar. Janubiy materikning kashf etilishi (2 soat).

Reja

1. Antarktikadagi sayyohlarning kashfiyotlari va ularning ahamiyati.
2. F. F. Bellinsgauzen va M. P. Lazarev sayohatlari.

- 3.R.Amundsen, R.Skotning sayohatlari.
- 4.Antarktidaning o'rganilishida XGY Xalqaro hamkorlik.

Mavzu. Tinch okeandagi geografik kashfiyotlar (2 soat).

Reja

- 1.Tinch okeanning kashf etilishida sayyohlarning ilmiy izlanishlari va ularning ahamiyati.
- 2.Tinch okeandagi geografik kashfiyotlar.
- 3.XVIII asr oxirida Tinch okeandagi chet elliklar sayohati.
- 4.Okeanosti relyefining o'rganilishi.

Mavzu. Atlantika okeandagi geografik kashfiyotlar (2 soat).

Reja

- 1.Atlantika okeanning kashf etilishida sayyohlarning ilmiy izlanishlari va ularning ahamiyati.
- 2.Atlantika okeandagi geografik kashfiyotlar.
- 3.Buyuk geografik kashfiyotlarda okeanda suzishning ahamiyati.
- 4.Okeanosti relyefining o'rganilishi.

Mavzu. Hind okeandagi geografik kashfiyotlar (2 soat).

Reja

- 1.Hind okeanning kashf etilishida sayyohlarning ilmiy izlanishlari va ularning ahamiyati.
- 2.Hind okeandagi geografik kashfiyotlar.
- 3.Okeanosti relyefining o'rganilishi.

Mavzu. Shimoliy Muz okeani va Arktika o'lkasidagi geografik kashfiyotlar (2 soat).

Reja

- 1.Shimoliy Muz okeanining kashf etilishida sayyohlarning ilmiy izlanishlari va ularning ahamiyati.
- 2.Shimoliy Muz okeani va Arktika havzasida olib borilgan tadqiqotlarda sayyohlarning kashfiyotlari va ularning ahamiyati.
- 3.Shimoli-sharqiy va shimoli-g'arbiy dengiz yo'lining qidirilishi.

Mavzu. O'rta Osiyodagi geografik kashfiyotlarning to'planishi va ularning bugungi kundagi ahamiyati. O'rta Osiyo o'lkasining Rossiya mustamlakasi va Mustaqillik yillarida o'rganilishi (2 soat).

Reja

- 1.O'rta Osiyo o'lkasi hududining antik davrda o'rganilishi.
- 2.O'rta Osiyoning arab, xitoyva mahalliy sayyohlar tomonidan o'rganilishi.
- 3.O'lka hududining Mo'g'ullar istilosi davri, Temuriylar davrida o'rganilishi.
- 4.Tyanshan tog'larining o'rganilishi.

- 5.Pomir-Oloy tog' tizimlarining o'rganilishi.
- 6.Qizilqum, Qoraqum cho'llari, Orolbo'yi hududlarining o'rganilishi.
- 7.Qozog'iston hududlarini geografik o'rganishi.

Mavzu. O'zbekiston hududi tabiatining geografik o'rganilishi. O'zbekistonda olib borilgan iqtisodiy va ijtimoiy geografik tadqiqotlar. O'zbekistonda geografiya fanlari va geografiya ta'limining rivojlanishi (2 soat).

Reja

- 1.O'zbekistonning tabiiy geografik rayonlari doirasida olib borilgan tadqiqotlar.
- 2.Landshaft-ekologik, agroiqlimiy, gidrografik, gidrologik, tuproq-biografik tadqiqotlar.
- 3.O'zbekiston tabiiy resurslarining o'rganilishi
- 4.Aholishunoslik, demografiya, aholi punktlarigeografiyasida olib borilgan tadqiqotlar.
- 5.Sanoat, transport, qishloq xo'jaligeografiyasida olib borilgan tadqiqotlar.
- 6.Ijtimoiy sohalar, turizm va rekreatsiya geografiyasida olib borilgan tadqiqotlar.
- 7.XX asrda O'zbekistonda geografiya ilmiy maktablarining yuzaga kelishi.
- 8.O'rta Osiyoning geografik tekshirilishida FA ning institutlari va O'rta Osiyo Davlat universiteti (hozirgi O'zMU).
- 9.O'zbekistonda geografiya jamiyatining faoliyati.
- 10.XXI asrda O'zbekistonda geografiya fani rivojlanishi.

Mavzu.Jahon geografiyasi rivojlanishining xarakterli xususiyatlari (2 soat).

Reja

- 1.Tarmoqlararo tabiiy geografik tadqiqotlar. Xorijiy tabiiy ilmiy geografik maktablar.
- 2.Xorijiy umumilimiy geografik maktablar.
- 3.Sobiq Ittifoq davrida tabiiy va iqtisodiy geografiyasining rivojlanish tarixi.
- 4.Tabiiy va iqtisodiy-ijtimoiy geografiyada vujudga kelgan ilmiy maktablar
- 5.Geografiyada vujudga kelgan nazariyalar va ta'limotlar.
- 6.Xorijiy tabiiy ilmiy geografik maktablar.
- 7.Xorijiy geografik landshaft konsepsiyalari.
- 8.Xorijiy geografiyada xorologik konsepsiya.

IV. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar (60 soat)

Mustaqil ismi tayyorlashda "Geografiya tarixi" fanining xususiyatlarini hisobga olgan holda talabaga quyidagi shakllardan foydalanish tavsiya etiladi: "Geografiya tarixi" fanini o'rganuvchi talabalar auditoriyada olgan nazariy bilimlarini mustahkamlash va amaliy masalalarni yechishda ko'nikma hosil qilish uchun mustaqil ta'lim tizimiga asoslanib, kafedra o'qituvchilari rahbarligida

mustaqil ish bajaradilar. Bunda ular qo'shimcha adabiyotlarni o'rganib hamda Internet saytlaridan foydalanib, referatlar va ilmiy doklamlar tayyorlaydilar, amaliy mashg'ulot mavzusiga doir uy vazifalarini bajaradilar, ko'rgazmali qurollar va slaydlar tayyorlaydilar.

Talabalar mustaqil ishini tayyorlashda muayyan fanning xususiyatlarini hisobga olgan holda quyidagi shakllardan foydalanish tavsiya etiladi:

- amaliy mashg'ulotlarga tayyorgarlik.
- darslik va o'quv qo'llanmalar bo'yicha fan boblari va mavzularini o'rganish;
- tarqatma materiallar bo'yicha ma'ruzalar qismini o'zlashtirish;
- maxsus adabiyotlar bo'yicha fanlar bo'limlari yoki mavzulari ustida ishlash;
- talabaning o'quv-ilmiy-tadqiqot ishlarini bajarish bilan bog'liq bo'lgan fanlar bo'limlari va mavzularini o'rganish;
- faol va muammoli o'qitish uslubidan foydalaniladigan o'quv mashg'ulotlarida ishtirok etish.
- tarqatma materiallardan foydalangan holda fanning ma'ruzalar qismini o'zlashtirish;
- maxsus adabiyotlardan foydalangan holda, fan bo'limlari yoki mavzulari ustida ishlash;
- fanning talabalar o'quv-ilmiy-tadqiqot ishlarini bajarish bilan bog'liq bo'lgan bo'limlarini va mavzularini chuqur o'rganish;
- masofaviy (distanston) ta'limdan foydalanish va h.k.

Izoh: Fan ishchi dasturini shakllantirish jarayonida mazkur mashg'ulot uchun ishchi o'quv rejada ko'rsatilgan soatlar hajmiga mos mavzular ro'yxati shakllantiriladi.

- 1) Antik davr davlatlarida geografik bilimlar (Bobil xalqlari, yunon va Rim geografylari).
- 2) Qadimgi sayohatlarining yo'nalishlari va Yerning tuzilishi haqida tasavvurlar.
- 3) O'rta asrlarda Yevropa, Osiyo va Afrika bo'ylab sayohatlar.
- 4) Buyuk Ipak yo'lining geografik tasavvurlarini rivojlantirishdagi roli.
- 5) O'rta asrlarda fan taraqqiyotida Muhammad Xorazmiyning "Yer yuzi" asarining tuzilishi haqida tasavvurlar.
- 6) Abu Rayhon Beruniy va Ibn Sinolarning geografik merosi bo'yicha xarita - chizma referat tayyorlang.
- 7) Mahmud Koshg'ariyning geografik merosi.
- 8) Abdurazzoq Samarqandiyning geografik sayohatlarini.
- 9) Mirzo Ulug'bek va Ali Qushchining geografik merosi.
- 10) Zahiriddin Boburning geografik merosi.
- 11) Sharq olimlarining geografik meroslari
- 12) Buyuk geografik kashfiyotlarning geografiya fani taraqqiyotidagi ahamiyatini ko'rsatuvchi xarita - chizma va esse tayyorlang.

<p>13) Yangi Dunyoning ochilishi - X.Kolumb, A.Vespuhchi.</p> <p>14) Hindistonga dengiz yo'lining ochilishi (Bartolemeu Diash, Vasko da Gama).</p> <p>15) Yer shari bo'ylab sayohatlar F. Magellan, F. Dreyk, J. Kuk.</p> <p>16) Yangi Yerlarni o'zlashtirish. Kolonializm davri.</p> <p>17) Geografik kartalar tarixi</p> <p>18) XVIII asrda geografyaning rivojlanish xususiyatlarini ifodalovchi taqdimot tayyorlang.</p> <p>19) XIX asrning birinchi yarmida tabiiy geografiya (A.Gumbolt, K.Ritter va boshqalar).</p> <p>20) XX asrning birinchi yarmida geografiya. Kompleks geografik tadqiqotlar tahlili</p> <p>21) Geografiyaning metodologik prinsiplari va unga umumilmiy yondashuv</p> <p>22) Xorijiy geografiyada shtandort konsepsiya.Xorij geografiyasi rivojlanishining umumiy xususiyatlari.</p> <p>23) Xorologizmining bir ko'rinishi sifatida noyoblik konsepsiyasi.</p> <p>24) Ijtimoiy-siyosiy konsepsiyalar.</p> <p>25) Tarixiy-geografik ilmiy maktablar.</p> <p>26) Xorijiy regional fan. Zamonaviy radikal (so'l) geografiya.</p> <p>27) Xorijiy landshaft konsepsiyalari.</p> <p>28) O'zbekistonda geografiya fanining taraqqiyoti va ilmiy yo'nalishlari.</p> <p>29) O'zbekistonda tabiiy geografiya, landshaftshunoslik, Geoekologiya, Quruqlik gidrologiyasi, Iqtisodiy va ijtimoiy geografiya ilmiy maktablarining shakllanishi.</p> <p>30) O'zbekiston Geografiya jamiyati faoliyati. Mustaqil O'zbekiston geografiya maktabi.</p> <p>31) O'zbekistonning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishi. Milliy iqtisodiy rivojlanish strategiyasi.</p> <p>32) O'zbek geograflari hayoti va ilmiy-ijodiy faoliyati.</p>	<p>3.</p> <p>V. Fan o'qitilishining natijalari (shakllanadigan kompetentsiyalar)</p> <p>Fanni o'zlashtirish natijasida talaba:</p> <p>“Geografiya tarixi” o'quv fanini o'zlashtirish jarayonida amalga oshiriladigan masalalar doirasida bakalavr:</p> <p>Geografiya tarixi va metodologiyasi fanining maqsad va vazifalarini, rivojlanish tarixi, tadqiqot usullari, qadimgi antik davrda geografiya tarixi, buyuk geografik kashfiyotlar davri, O'rta asrlarda geografyaning rivojlanishi, XVIII-XIX asrlarda geografyaning rivojlanish tarixi, dengiz sayohatchilari va ularning tadqiqotlari to'g'risida ma'lumotlarni o'rganish va ular haqida <i>tasavvur va bilimga ega bo'lishi</i>;</p> <p>Antik davr davlatlarida geografik bilimlar (Bobil xalqlari, yunon va Rim</p>
---	--

geografik). Qadimgi sayohatlarning yo'nalishlari va Yerning tuzilishi haqida tasavvurlar, O'rta asrlarda Yevropa, Osiyo va Afrika bo'ylab sayohatlar, Sharq olimlarining geografik meroslari, Yangi Dunyoning ochilishi X.Kolumb, A.Vespuchchi, Hindistonga dengiz yo'lining ochilishi (Bartolemeu Diash, Vasko da Gama), Yer shari bo'ylab sayohatlar F. Magellan, F. Dreyk, J. Kuk, Yangi Yerni o'zlashtirish. Kolonializm davri, Geografik kartalar tarixi, O'zbek geografik olib brogan ishlarni tahlil qilish kabi *ko'nikmalariga ega bo'lishi*;

Geografiyaning metodologik asoslari. Fanlar tizimi va unda geografiyaning o'rni. Geografik fanlar tizimi, Antik davr geografiyasining asosiy xususiyatlarini ifodalovchi esse yozishni, Buyuk Ipak yo'lining geografik tasavvurlarini rivojlantirishdagi roli, O'rta asrlarda fan taraqqiyotida Muhammad Xorazmiyning "Yer yuzi" asarining tutgan o'rni. Abu Rayhon Beruniy va Ibn Sinolarning geografik merosi, Mahmud Koshg'ariyning geografik merosi, Abdurazzoq Samarqandiyning geografik sayohatlari, Mirzo Ulug'bek va Ali Qushchining geografik merosi, Zahiriddin Boburning geografik merosi. Buyuk geografik kashfiyotlarning geografiya fani taraqqiyotidagi ahamiyatini ko'rsatuvchi harita, XVIII asrda geografiyaning rivojlanish xususiyatlarini, XIX asrning birinchi yarmida tabiiy geografiya (A. Gumbolt, K. Ritter va boshqalar), XX asrning birinchi yarmida geografiya, Geografiyaning metodologik prinsiplari va unga umumilmiy yondashuv, O'zbekistonda geografiya fanining taraqqiyoti va ilmiy yo'nalishlari va sayohatchilar yurgan yo'llarini yozuvsiz kartaga tushira olish va ularni tahlil qilish to'g'risida aniq *malakalariga ega bo'lishi kerak*.

VI. Ta'lim texnologiyalari va metodlari:

Talabalarni "Geografiya tarixi" fanini chuqur o'zlashtirishlari uchun ilg'or zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalaridan keng foydalanish talab etiladi. Fanni chuqur o'zlashtirishda ma'ruza matnlari, amaliy mashg'ulotlar ishlanmalari, tarqatma materiallar, kartalar bilan bir qatorda yangi statistik ma'lumotlar, aholi va unga xos hamda sanoat qishloq xo'jaligini joylashtirish jarayonlarni ko'rsatuvchi video filmlar, slyadlar ham katta yordam beradi. Ma'ruza va amaliy mashg'ulotlarda zaruriy pedagogik texnologiyalardan foydalanish maqsadga muvofiq.

"Geografiya tarixi" kursini loyihalashtirishda quyidagi asosiy konseptual yondashuvlardan foydalaniladi:

Shaxsa yo'naltirilgan ta'lim. Bu ta'lim o'z mohiyatiga ko'ra ta'lim jarayonining barcha ishtirokchilarini to'laqonli rivojlanishlarini ko'zda tutadi. Bu esa ta'limni loyihalashtirilayotganda, albatta, ma'lum bir ta'lim oluvchining shaxsini emas, avvalo kelgusidagi mutaxassislik faoliyati bilan bog'liq o'qish maqsadlaridan kelib chiqqan holda yondashilishni nazarda tutadi.

Tizimli yondashuv. Ta'lim texnologiyasi tizimning barcha belgilarini o'zida mujassam etmogi lozim: jarayonning mantiqiyligi, uning barcha bo'g'inlarini o'zaro bog'langanligi, yaxlitligi.

Faoliyatga yo'naltirilgan yondashuv. Shaxsning jarayonli sifatlarini shakllantirishga, ta'lim oluvchining faoliyatini aktivlashtirish va intensivlashtirish, o'quv jarayonida uning barcha qobiliyati va imkoniyatlari, tashabbuskorligini

ochishga yo'naltirilgan ta'limni ifodalaydi.

Dialogik yondashuv. Bu yondashuv o'quv munosabatlarini yaratish zaruriyatini bildiradi. Uning natijasida shaxsning o'z-o'zini faollashtirishi va o'z-o'zini ko'rsata olishi kabi ijodiy faoliyati kuchayadi.

Hamkorlikdagi ta'limni tashkil etish. Demokratik, tenglik, ta'lim beruvchi va ta'lim oluvchi faoliyat mazmunini shakllantirishda va erishilgan natijalarni baholashda birgalikda ishlashni joriy etishga e'tiborni qaratish zarurligini bildiradi.

Muammoli ta'lim. Ta'lim mazmunini muammoli tarzda taqdim qilish orqali ta'lim oluvchi faoliyatini aktivlashtirish usullaridan biri. Bunda ilmiy bilimni obyektiv qarama – qarshiligi va uni hal etish usullarini, dialektik mushohadani shakllantirish va rivojlantirishni, amaliy faoliyatga ularni ijodiy tarzda qo'llashni mustaqil ijodiy faoliyati ta'minlanadi.

Axborotni taqdim qilishning zamonaviy vositalari va usullarini qo'llash – yangi kompyuter va axborot texnologiyalarini o'quv jarayoniga qo'llash.

O'qitishning usullari va texnikasi. Ma'ruza (kirish, mavzuga oid, vizuallashtirish), muammoli ta'lim, keys-stadi, pinbord, paradox va loyihalashtirish usullari, amaliy ishlash.

O'qitishni tashkil etish shakllari: dialog, polilog, muloqot hamkorlik va o'zaro o'rganishga asoslangan frontal, kollektiv va guruh.

O'qitish vositalari: o'qitishning an'anaviy shakllari (darslik, ma'ruza matni) bilan bir qatorda – kompyuter va axborot texnologiyalari.

Kommunikatsiya usullari: tinglovchilar bilan operativ teskari aloqaga asoslangan bevosita o'zaro munosabatlar.

Teskari aloqa usullari va vositalari: kuzatish, blits – so'rov, oraliq va joriy va yakunlovchi nazorat natijalarini tahlili asosida o'qitish diagnostika.

Boshqarish usullari va vositalari: o'quv mashg'uloti bosqichlarini belgilab beruvchi texnologik karta ko'rinishidagi o'quv mashg'ulotlarini rejalashtirish, qo'yilgan maqsadga erishishda o'qituvchi va tinglovchining birgalikdagi harakati, nafaqat auditoriya mashg'ulotlari, balki auditoriyadan tashqari mustaqil ishlarning nazorati.

Monitoring va baholash: o'quv mashg'ulotida ham butun kurs davomida ham o'qitishning natijalarini rejali tarzda kuzatib borish. Kurs oxirida test topshiriqlari yoki yozma ish variantlari yordamida tinglovchilarning bilimlari baholanadi.

Ma'ruza; keys-stadi; individual loyihalar; taqdimotlar qilish; guruhlarda ishlash; jamoa bo'lib ishlash va himoya qilish.

VII. Kreditlarni olish uchun talablar:

5. Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to'la o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yuritish, joriy nazorat, oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha yozma ishini topshirish.

Joriy nazorat. Joriy nazorat semestr davomida seminar mashg'ulotlariga ajratilgan soatlar (juftlik) dan kelib chiqib umumiy 30 ball bilan baholanadi.

<p>Jami seminar mashg'ulotlari bo'yicha o'zlashtirish natijalari 100 ballik tizimda 30 ball bilan baholanadi.</p>	<p>Oraliq nazoratlar. Oraliq nazoratlar semestr davomida ma'ruza mashg'ulotlari o'quv soatidan kelib chiqqan holda 1 marta o'tkaziladi. Oraliq nazorat 100 ballik tizimda 20 ball bilan baholanadi. Oraliq nazorat ishi tarkibida mustaqil ta'lim topshirg'i kiradi.</p> <p>Oraliq va joriy nazorat uchun ajratilgan ballning 60% ini to'plagan talabalarga yakuniy nazorat topshirishga ruxsat beriladi.</p>
<p>Yakuniy nazorat</p> <p>Yakuniy nazorat yozma yoki test shaklida o'tkaziladi. Talabanning yakuniy nazoratdagi o'zlashtirishi 100 ballik tizimda 50 ball bilan baholanadi va yakuniy nazorat uchun ajratilgan ballning 60% ini to'plagan talabalar fanni o'zlashtirgan</p>	<p>Asosiy adabiyotlar</p> <p>1. Zokirov Sh.S., Toshov X.R. Geografiya tarixi. Buxoro, 2018. 215 b.</p> <p>2. Abirqulov Q. Iqtisodiy geografiya. –T., 2004.</p>
<p>Qo'shimcha adabiyotlar:</p>	<p>1. Abdulqosimov A.A. Mas'ul muharrir. Geografiya va landshaft ekologiyasi. Ilmiy maqolalar to'plami. SamDU nashri. 2012.</p> <p>2. Abdulqosimov A.A. Mas'ul muharrir. Fan chorrahalari. Geografiya. Ilmiy maqolalar to'plami. SamDU nashri. 2013.</p> <p>3. Abdulqosimov A.A. Mas'ul muharrir. Antropogen landshaftshunoslik. Ilmiy maqolalar to'plami. SamDU nashri. 2014.</p> <p>4. Аббасов С.Б., Сабирова Н.Т. Мангуликка дахлдор инсонлар. Самарканд, 2017. 28 б.</p> <p>5. Abdumazarov O'Q. va boshqalar. Umumiy tabiiy geografiya. Darslik. T.: "Barkamol fayz media", 2018.</p> <p>6. Азатьяна А. Выдающиеся исследования природы Средней Азии (вторая половина XIX в) -Т 1964-ч.1.</p> <p>7. Антошко Я.Ф. История географического изучения земли. М.1953.</p> <p>8. Hasanov N. O'rta Osiyolik geograf sayuohlar. — T., 1981</p> <p>9. Hasanov N. Sayuoh olimlar. T. "O'zbekiston". 1981.</p> <p>10. Gadoyev K., Berdiyeva S. Jahongashta sayuoh-olimlar. T. "O'zbekiston". 2012.</p> <p>11. Gadoyev K., Berdiyeva S. O'zbek geografiya fani fidoylari.. T.: "O'zbekiston", 2015.</p> <p>12. Jahonova K. Vuuyuk sayuohatchilar. Toshkent. "DAVR PRESS". 2011.</p> <p>13. Исаченко А.Г. Развитие географических идей.. М., 1971</p> <p>14. Кремер Вальтер. Биогеографический словарь. 300 путешественников и исследователей. М. "Мысль". 1966</p> <p>15. Магидович И.П., Магидович Я.П.</p> <p>Очерки по истории географических открытий. М., 1982. 1985 (том. 1-2-3-4-5).</p> <p>16. Maktabda geografiya. Jurnal. 2009-2021 yil nashrlari.</p> <p>17. Мильков Ф.Н. Словарь-справочник по физ. географ. М. "Мысль". 1970.</p>

<p>18. Мильков Ф.Н. и др. Терминологический словарь по физической географии. / Под ред. Ф.Н. Милькова. – М.: Высшая школа, 1993. – 288 с.</p> <p>19. Mirzaliyev T. Kartografiya. –T., 1982.</p> <p>20. Obidov U. Geografik bilimlarning rivojlanishi. Farg'ona. 2011.</p> <p>21. Rahimbekov R.U., Donsova Z.N. O'rta Osiyo tabiatini geografik o'rganish tarixi. O'quv qo'llanma. T.: "O'zbekiston", 1982.</p> <p>22. Саушкин Ю.Г. История методология географической науки. М., 1976.</p> <p>23. Саушкин Ю.Г. Географическая наука в прошлом, настоящем и будущем. М., 1980.</p> <p>24. O'zbekistonning yangi tarixi. I-III jild. –T., Sharq. 2000.</p> <p>Axborot manbalari:</p> <p>1) www.tdpu.uz.</p> <p>2) www.pedagog.uz.</p> <p>3) www.ziyounet.uz.</p> <p>4) www.lex.uz.</p> <p>5) www.bilim.uz.</p> <p>6) www.gov.uz.</p> <p>7) www.jdpu.uz</p>	<p>7. Fan dasturi Jizzax davlat pedagogika universiteti Kengashining 2022 yil "30" 08 dagi <u>1</u> -sonli bayonnomasi bilan ma'qullangan.</p>
<p>8. Fan uchun ma'sul: J.E. Xolmirzayev – "Geografiya va iqtisodiy bilim asoslari" kafedrasini o'qituvchisi</p>	
<p>9. Taqrizchilar: Adilova O.A. – Jizzax DPU "Geografiya va iqtisodiy bilim asoslari" kafedrasini dots. v.b. g.f.b. PhD Xasanov J. – SamDU "Geografiya va tabiiy resurslar" kafedrasini kata o'qituvchisi, g.f.b. PhD.</p>	